

ב. שנינו: מנין לסיכה שהיא כשתיה ביום הכפורים – אף על פי שאין ראייה לדבר, זכר לדבר – ותבא כמים בקרבן וכשמן בעצמותיו.

לשיטת רבנו תם, הסיכה אינה כשתיה מהתורה אלא מדרבנן. ואף זה לא מציינו אלא ביוהכ"פ ובתרומה אבל לא בשאר איסורי אכילה, הלכך מותר לטווח בחלב (וכ"כ שאר ראשונים כאן; סמ"ג עשין סה. וכן משמע ברמ"א (שכו, י) להתיר לטווח בחלב. וע' בנקודות הכסף (יו"ד סוס"י קיו) שהביא מכ"י הרמ"א שראה שיש מחמירים בדבר ונכון הוא).

ויש סוברים שסיכה מדאורייתא עכ"פ לענין תרומה (ועתוס' ותו"י בתירוץ אחד; פרי חדש או"ח תריא; כפות תמרים; מנחת חינוך רעט, ז והעמק שאלה קסו – בדעת הרמב"ם. וע"ע אגרות משה יו"ד ח"א רט ואו"ח ח"ג סב; קובץ ענינים פסחים לב).

ויש סוברים סיכה כשתיה מדרבנן, לא רק ביוהכ"פ ובתרומה אלא אף בשאר איסורים. ואולם במקום צער התיירו כשם שהתירו לטווח ביוהכ"פ למי שיש לו חטטים בראשו (וכן נקט הגר"א או"ח שכו, י). וכתב בבאור הלכה שמנהג רוב העולם להקל בדבר, לרחוץ בבורית שלנו העשויה מחלב. ואם מצוי להשיג בורית שלא נעשתה מחלב – בודאי נכון לחוש לדעת המחמירים. [בספר חדושים ובאורים כתב להסתפק בסבון שלנו, האם נחשב כסיכה אם לא מפני שאינו על תכונת השמן שסיכתו מיועדת להיבלע בבשר].

דבר שאינו ראוי לאכילת אדם אלא לסיכה בלבד; לדעת האוסרים בכל האיסורים, הוא הדין בזה. אכן אם אינו ראוי לסיכה, אולי גם אם מורחו על בשרו אינה נחשבת סיכה ולא שייך בזה סברת 'אחשביה'. וצ"ע (מהגר"א נבנצל שליט"א). ויש סוברים שכל שאינו ראוי לאכילה, אין איסור לטווח בו, מפני שאין מחשיבו בכך להיות אוכל ומשקה (עפ"י מכתב הגר"נ גולדברג שליט"א, מנ"א תש"ס). ובהו"א (דמאי ד, יג) נראה שמסתפק בדבר [לפי ההנחה שסיכה כשתיה מדרבנן], האם אסרו סיכה בדבר שאינו ראוי לאכילה.

ג. 'תירוש' בלשון מקרא הוא יין (זנות ויין ותירוש יקח לב). ואולם בלשון בני אדם אינו יין אלא מיני מתיקה (– פירות חדשים, כגון ענבים ותפוחים), ולכן הנודר מן התירוש אסור בכל מיני מתיקה ומותר ביין, שבנדרים הלך אחר לשון בני אדם.

א. יש לדייק מדברי רש"י שייך חדש שלא עברו עליו ארבעים יום, נקרא בלשון בני אדם 'תירוש', והנודר אסור בו. ולפירוש הר"ד זהו 'תירוש' דקרא – יין חדש, ולא שאר מיני מתיקה (וע' גם מהרש"א).

ב. כתבו הפוסקים שכיום לשון בני אדם נשתנתה ואין קורין תירוש למיני מתיקה אלא ליין, ולכך הנודר מן התירוש אסור ביין ומותר במיני מתיקה (עפ"י יו"ד ריו, טז. ועתה צ"ע).

דף עז

קלג. א. איזו רחיצה וסיכה אסורה ביום הכפורים ואיזו מותרת?
ב. ההולך לדרכו – האם מותר לו לעבור במים ביוהכ"פ?

א. אסור לרחוץ ולטווח מקצת גופו ככל גופו. ואם היה מלוכלך בטיט ובצואה (וכן לפלוגת שבעין, למי שרגיל להסירו במים. רי"צ גאות, מובא בר"ן וברא"ש. וכן הובא בשו"ע (תקנ"ד, יא) לענין תשעה באב. וכן נקטו הב"ח ושאר פוסקים גם לענין יוהכ"פ) – רוחץ כדרכו ואינו חושש. וכן אם היה חולה או שהיו לו חטטים בראשו – סך כדרכו ואינו חושש.

בתוס' (ד"ה מניין) משמע שסיכה שאינה של תענוג מותרת. ואולם הרמב"ם (שביתת עשור ג, ט) כתב לאסור, ולא התירו אלא בחולה וכד'. וכן הביא הר"ן מהירושלמי. וכן משמע מדברי רבנו יונה (ברכות ב ד"ה מתני' רחץ) שלא התירו אלא במקום צער).

תנא דבי מנשה, רשב"ג אומר: מדיחה אשה ידה אחת במים [משום 'שיבתא' – רוח רעה השורה בידיהם שאינן נטולות], ונותנת פת לתינוק ואינה חוששת.

א. רש"י מפרש בנטילת ידים שחרית (וכן פירש בה"ג הל' יוהכ"פ דף ל). ומשמע לכאורה שלא התירו ליטול שחרית ביוהכ"פ אלא לצורך האכלה. וע' גם במכתם ועוד. ואולם לפי דברי המרדכי (תשכט) יש לדחות. וצ"ע. ורבנו תם אומר שנטילת ידים שחרית מותרת ביוהכ"פ בלא נתינת פת לתינוק [ומברך על נטילת ידים ויש אומרים שאינו מברך (ערא"ש). ובמשנ"ב פסק לברך רק כשבא להתפלל ולאחר עשיית צרכים], שלא גרע זה משאר לכלוך שהרי אינו רשאי ליגע בנקבי גופו עד שיטול, אלא מדובר בגמרא על רוח רעה אחרת כשמאכיל לתינוק ללא נטילה, הגם שנטל שחרית. ועתה אין אותה רוח שורה באלו המלכויות.

ב. גם לאחר עשיית צרכים וכד', שידיו מלוכלכות ואי אפשר לו להתפלל ולברך בלא נטילה – נוטל, ויזהר שלא יטול אלא במקום הצריך כגון האצבעות, ולא כל היד (רא"ש כאן ובתענית פ"ד לט; ריטב"א ר"ן ועוד). וכן היא הסכמת הפוסקים, ודחו מה שנראה מדברי הרמב"ם (תפלה ז, ח) שאין רחיצה כלל ביום הכפורים, אף לא לתפילה.

ולדעת רשב"ם (מובא בתוס' מועד קטן טו): מותר לרחוץ בצונן פניו ידיו ורגליו. ושם לא התיר רחיצה לשם תענוג אלא משום 'הכון' וכדומה. ובוה מתיישבת קושיית השער-המלך (סוף שביתת עשור) מדברי הרשב"ם המובאים בבית-יוסף תריד.

הנוהג ליטול ידי שלש פעמים לאחר עשיית צרכים, נראה שמוותר לו לנהוג כן גם ביוהכ"פ, עד קשרי האצבעות (עפ"י מטה אפרים תריג, ו ובאלף למטה ו; תשובת הגרשו"א, הליכות שלמה יוהכ"פ ה, יג). ויש מי שחוכך להחמיר (ע' הלכות חג בחג ימים נוראים כג, יב).

ג. הנצרך לאכול ביום הכפורים, נוטל ידיו לאכילה כדרכו ואין בזה איסור רחיצה (שבט הלוי ח"ה קלט עפ"י שו"ת לבושי מרדכי, ודלא כמי שאוסרים בשם מהרי"ל דסקין ז"ל. ע' בשו"ת מהרי"ל דסקין בקו"א ה, סח. וע"ע בקובץ 'מוריה' אלול תשנ"ח (רנג-רנד) עמ' קח).

ד. החולה, אפילו אין בו סכנה, רוחץ כדרכו – כשם שסך כדרכו (ערמב"ם שביתת עשור ג, ט; רמ"א תריג, ט). וה"ה לענין נעילת הסנדל (ע"ש במגן אברהם ו"פ. וע"ע הליכות שלמה ה, טו שרשאי לנעול אף אם אין חוליו ניכר, אך ימעט בהילוך שלא לצורך משום לזות שפתים, אלא שצ"ע בזמננו שמצויות נעלים טובות שאינן של עור, לכאורה אין התר לנעול נעלי עור).

ה. אסטניס, שאין דעתו מיושבת עליו עד שיקנח פניו במים – מותר (שו"ע תריג, ד). ונהגו להחמיר בזה, ואפילו ברחיצת העינים (רמ"א), אבל אם פניו מלוכלכות או יש לו לפלוף על עינו, יכול ללחלח אצבעו במים ולנקות אותו מקום בלבד (משנ"ב שם, מאחרונים).

ב. ההולך להקביל פני אביו או רבו או פני מי שגדול ממנו (וכן לשאר דברי מצוה. פוסקים) – עובר עד צוארו במים ואינו חושש.

כתב המגן-אברהם (שא, ד): איש ואשה [ברשות בעלה. משנ"ב] שוים במצות הקבלת פני הרב. נסתפקו ברב ההולך אצל תלמיד, ולא נפשט הדבר להתר למסקנא.

וכתבו הפוסקים לאסור (או"ח תריג, ז). ואם הרב צריך לתלמיד בגלל חידודו וחיפוטו, או שביד

התלמיד ישנן שמועות מגדולים אחרים – ה"ז מתיר ובספר תוספת שבת אסר. ומסתבר שאם הרב מסתפק בדבר מסוים והולך לשאול לתלמיד שיודע זאת – לא גרע משאר דבר מצוה שמותר (עפ"י משנ"ב שא סק"א).

הסיקו שמותר לעבור במים ביוהכ"פ לשמוע הדרשה, הן בהליכה הן בחזרה, ובלבד שלא יוציא ידיו מתחת חפת חלוקו (= שרוול וכד') להגביה שולי החלוק על זרועו – שאז אינו נראה כמלבוש אלא כנושא על כתפו ואסור משום טלטול (רש"י. ויש אומרים, לעשות הכר כדי שלא יבוא לידי סחיטה).

ההולך לשמור פירותיו – מותר לעבור במים (מפני הפסד ממונן. ודוקא בהליכה אבל לא בחזרה. פוסקים). וכל זה כשאין המים רודפים, שאם כן אף בחול אסור מפני הסכנה, אם הם גבוהים ממתנים ומעלה.

א. יש מי שכתב שבכל מקום שהתירו לעבור במים, אפילו יש לו דרך להקיף ביבשה – יעבור במים, שעדיף למעט בהילוך (אור זרוע; רמ"א תריג, ח). והאחרונים הסכימו שמוטב להקיף (מובא במשנ"ב שם).

ב. כתב בה"ג (והובא בטשו"ע תריג, ו [וע"ש בטור וב"ח]. וכן הסכים הרשב"ש בתשובה קצד): לא התירו לעבור אלא בגופו אבל לא בספינה, משום גזרת 'שיטה' האסורה בשבת וביום טוב [גזרה שמא יעשה חבית של שייטים שהוא איסור תורה, לכך אסרו אף לדבר מצוה (ע' ד"מ). וי"מ לאידך גיסא; בגזרת שיטה שאין לה סמך בתורה – העמידו דבריהם, משא"כ איסור רחיצה ביוהכ"פ. ע' ב"י].
ואפילו כשהגוי שמוליכה אינו עושה מלאכה עבור ישראל, אין להקל (מגן אברהם).

דף עח

קלד. א. האם יש שיעור לגובה המים שהנדה טובלת בהם?

ב. האם מותר לעבור במים בשבת או שמא יש לחוש שמא יישמט מנעלו או סנדלו ויבוא לטלטלם בידו?

א. רב יוסף רמז מן הכתוב בזכריה, שנדה צריכה לישב עד צוארה במים (-) שיהיו עמוקים דיים כדי לוודא שבטבילתה תתכסה לגמרי במים. או כדי שיקדמו המים קודם הטבילה לכל מקום בגופה, שגם אם יוצרו קמטים בשעת הטבילה – תהא הטבילה כשרה. עפ"י מפרשים). והסיקו שאין הלכה כן אלא יכולה לטבול אף ברדודים מאלו.

כתבו הפוסקים שאעפ"י כ צריך שיהיו המים גבוהים מעל לטבור זרת לפחות, כדי שלא תצטרך לכפוף עצמה הרבה. ואם היו מימיו מרודדים ויש בהם ארבעים סאה, וטבלה בשכיבה [דוקא באופן זה אבל לא תטבול באלכסון או בכפיפה מרובה] – עלתה לה טבילה (עפ"י שו"ת הרשב"א ח"א תתיח-ט וח"ג רכג; יו"ד קצה, לו רא, טו).

ב. בשם רבי אמי ורבי אסי מסרו שהיו עוברים דרך שלולית / תעלת מים בשבת [לדבר מצוה ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו – כנ"ל ביוהכ"פ] כשהם נעולים במנעלים דרך מלבוש. ואף בסנדל העלול ליפול מן הרגל יותר מן המנעל מסר רב רחומי שראה את רבינא שעבר בו דרך מלבוש. רב אשי אמר: סנדל לכתחילה לא.

הלכה כרב אשי לאסור בסנדל (או"ח שא, ד). ונראה שאין זו בגדר גזרה דרבנן אלא שראוי להימנע מכך (חדושים ובאורים).